

Inclusief en doelgroepspecifiek jeugdwerk Van een of-ofverhaal naar een en-enverhaal

↳ TINEKE VAN DE WALLE¹

Tineke Van de Walle verdedigde kort voor het symposium L!NT met succes haar doctoraatsthesis 'Jeugdwerk en sociale uitsluiting: de toegankelijkheidsdiscussie voorbij?' aan de UGent. Haar onderzoek vertrekt vanuit de vaststelling dat 'sociale uitsluiting' een moeilijk discussiethema blijft binnen het Vlaamse jeugdwerk. Ondanks de vele inspanningen om het mainstream jeugdwerk in Vlaanderen toegankelijk te maken, blijft het jeugdwerk maatschappelijke breuklijnen bevestigen. Sterker nog: een eenzijdige focus op inclusie kan zelfs contraproductief werken, omdat bepaalde doelgroepen op deze manier helemaal uit de boot dreigen te vallen. Haar openingslezing voor de sessie 'Ja, ik doe niet mee' was aanleiding voor een pittig panelgesprek. Hieronder lees je meer over haar onderzoek.

Een courante discussie in het jeugdwerk gaat over de mogelijke betekenis van jeugdwerk voor kinderen en jongeren uit maatschappelijk kwetsbare groepen zoals allochtonen en mensen in armoede. Men stelt vast dat het Vlaamse jeugdwerk een middenklassefenomeen is geworden. Kinderen in armoede zijn slechts beperkt vertegenwoordigd in dit jeugdwerk en ook allochtonen, waaronder vele kinderen die toch hier zijn geboren, voelen zich in mindere mate aangetrokken tot het jeugdwerk (Pelleriaux, 2005). Daarnaast vinden ook kinderen met een beperking soms moeilijk aansluiting in jeugdwerkgroepen (Bracke, 2006). Zowel in de praktijk van het jeugdwerk (dit is op studiedagen) als in beleids- en onderzoeksteksten wordt dit thema bediscussieerd. Deze discussie verzandt gemakkelijk in een (innerlijke) strijd tussen twee kampen: verder inzetten op inclusief werken of volop de kaart trekken van het doelgroepspe-

cifiek jeugdwerk. Beide veronderstelde oplossingen krijgen tegenkanting – niet in het minst van de beoogde doelgroepen zelf.

Met het streven naar een inclusief jeugdwerk zijn we al enkele decennia bezig. Het idee van een jeugdwerk dat de maatschappij weerspiegelt, gecombineerd met de gemeenschapsvormende eigenheid van het jeugdwerk, doet ons watertanden. Maar we botsen onder meer op de eigengereidheid van kinderen en jongeren zelf. 'Dit is niet voor ons', zeggen vele allochtonen en vele kinderen en jongeren in armoede. Binnen de jeugdwerkgroepen grijpt trouwens eenzelfde, door sociologen omschreven, proces in: groepsvorming op basis van klasespecifieke smaken en gebruiken (Strandbu & Krange, 2003). De inzet op het wegwerken van drempels zoals lidgelden, alcohol en varkensvlees lijkt bijgevolg het gewenste effect te missen. Naast de hierboven genoemde culturele 'drempels' lijken de structurele drempels klein bier (Debusscher, 2010). En toch: ook de beperkte draagkracht van vrijwillige jeugdwerkingen wordt genoemd wanneer het gaat over kinderen en jongeren in armoede en kinderen en jongeren met een beperking. Niettemin is het spoor van het doelgroepspecifieke jeugdwerk kiezen voor velen niet evident. Stel je eens voor dat dit geen eigen keuze is van 'de doelgroep', maar een noodoplossing die voortkomt uit een intentioneel uitsluiten door jeugdwerkdeelnemers of zelfs jeugdwerkbegeleiders van kinderen die een beetje vreemd zijn. En zelfs als dit niet het geval is: hoe kunnen we een jeugdwerk in gescheiden circuits rechtvaardigen binnen onze hedendaagse multiculturele samenleving? Wie ziet niet die nood aan een (toekomstige) generatie die kan omgaan met diversiteit en die solidariteit niet insluit in de eigen groep?

In deze tekst haak ik mijn wagonnetje aan op de themasessie die ik mee mocht inkleuren op het L!NT-symposium van Demos. De titel van deze sessie was 'Ja, ik doe niet mee!', met hierin ook een verwijzing naar de 'onwil' van mensen om te participeren in een georganiseerd aanbod terwijl 'anderen' denken dat dit goed is voor hen én voor de gemeenschap. Deze tekst bouwt verder op de inleidende presentatie die handelde over het jeugdwerk, maar waarvan we denken dat er een grote mate van herkenbaarheid is voor de domeinen sport en cultuur. De hamvraag was immers, verwijzend naar de hierboven geschetste impasse: 'Wat als het niet is zoals we willen, hoe gaan we dan verder?' Het antwoord dat hierop werd geformuleerd – en dat ook het onderwerp is van deze tekst – bouwt voort op de inzichten uit mijn doctoraatsonderzoek over de toegankelijkheidsdiscussie in het jeugdwerk (Van de Walle, 2012)². Hieronder doe ik uit de doeken hoe we ons – op basis van dit werk – kunnen positioneren ten aanzien van de (jeugdwerk)vraag: 'inclusief of doelgroepspecifiek'? Mijn analyse bestaat uit drie stappen, parallel met drie stappen die we zouden kunnen zetten wanneer een vriend of collega met een dilemma worstelt. We beginnen bij het begin: wat is het eigenlijke probleem?

DECONSTRUCTIE VAN DE DISCUSSIE [WAT IS HET EIGENLIJKE PROBLEEM?]

De toegankelijkheidsdiscussie in het jeugdwerk is een discussie die voornamelijk draait rond de vraag welke groepen er ondervertegenwoordigd zijn in het jeugdwerk, wat de drempels zijn en wat we hieraan kunnen doen. De eigenlijke redenen om die ondervertegenwoordiging (op een bepaalde manier) te willen aanpakken komen zijdelings ter sprake, maar men blijft er niet bij stilstaan. Het is nochtans verhelderend om deze redenen expliciet te maken en ze van elkaar te onderscheiden. Waarom zouden bepaalde jeugdgroepen (ook) moeten participeren aan het jeugdwerk en meer bepaald aan de jeugdbeweging? Een eerste antwoord komt vlot: omdat ze volop zouden kunnen meegenieten van de ontspanning en de ontwikkelingskansen die zo'n jeugdwerkinitiatief biedt. In dit kader moeten we de verbinding begrijpen tussen de toegankelijkheidsdiscussie en het 'recht op het genot van [...] een passende vrije tijd, ontspanning en culturele activiteiten', zoals deze gelegd wordt in het jeugdbeleidsplan van de huidige Vlaamse regering (Vlaamse Regering, 2011, p. 72). De bekommernis is terecht, maar wanneer we deze reduceren tot een inclusievraagstuk, gaan we voorbij aan het feit dat diverse jeugdgroepen diverse vrijetijdsinteresses hebben. We dienen een onderscheid te maken tussen een gelijke 'behandeling' en een bijdrage tot gelijke 'mogelijkheden'. 'Mogelijkheden' verwijzen naar wat mensen kunnen zijn en doen. Als we ons daarop concentreren, zo argumenteren filosofen Sen (1992) en Nussbaum (2000), dan kunnen we rekening houden met de diverse startposities van mensen en laten we hen ook ruimte om eigen keuzes te maken. Maar ook het kamp 'tegen' een vrije tijd in gescheiden circuits heeft een zinvol argument. De bezorgdheid is dat verschillende jeugdgroepen elkaar niet zouden kunnen leren kennen en respecteren. Dit zou nefast zijn voor de toekomst van de democratie. Maar opnieuw: het eigenlijke veronderstelde probleem is niet zozeer het bestaan of ontstaan van doelgroepspecifiek jeugdwerk, maar dan wel het (toekomstige) samenleven van diverse bevolkingsgroepen en de hiervoor noodzakelijke solidariteit.

Het is dus een logische stap om de discussie over het bereik van Vlaamse jeugdwerkingen terzijde te schuiven en ons te richten op de essentie: de vraag naar meer gelijke mogelijkheden voor kinderen en jongeren en de vraag naar een draagvlak voor solidariteit. Dat deze vragen niet noodzakelijk de hoofdrol aan het jeugdwerk toewijzen, is duidelijk, zelfs als we het enkel hebben over meer gelijke *vrijetijds* mogelijkheden: andere vrijetijdsinitiatieven en andere interventies in de levens van kinderen en jongeren (sociaal werk, onderwijs...) komen evenzeer in zicht. Dat deze vragen zich binnen het jeugdwerk evenmin hoeven te vertalen naar een inzet op inclusief of op doelgroepspecifiek jeugdwerk blijkt uit de hieronder beschreven jeugdwerkstudie.

BEVINDINGEN UIT EEN JEUGDWERKSTUDIE [HOE STAAN WE ERVOOR?]

Over een periode van twee jaar (2009-2010) werd een empirische studie uitgevoerd als onderdeel van mijn doctoraatsonderzoek. Dit was een 'multiple casestudy' in Sint-Amandsberg, een deelgemeente van Gent, waarin vijf onderscheiden jeugdwerkinitiatieven waren betrokken: een 'Turks' jeugdhuis, een overwegend 'witte' en 'middenklasse' scoutswerking grenzend aan een sociale woonwijk, een 'stadschiro' met nogal wat minder bemiddelde deelnemers, een afdeling van een stedelijke jeugdwelzijnswerking en een overwegend 'witte' en 'middenklasse' chirowerking in de groene rand van Gent. De hoofdvraag in het onderzoek was: 'Wat doen jeugdwerkers voor kinderen en jongeren?' De bevindingen geven ons inzicht in wat een divers jeugdwerkveld nu al bijdraagt tot de realisatie van meer gelijke mogelijkheden enerzijds, en de realisatie van een draagvlak voor solidariteit anderzijds.

De studie bevestigt in eerste instantie dat verschillende kinderen en jongeren voor verschillende jeugdwerkinitiatieven kiezen. Ter illustratie: een aantal tieners uit de sociale woonwijk naast de scoutswerking was aangesloten bij de tienerwerking van de verder gelegen jeugdwelzijnswerking en niet bij de scouts. Waar jeugdwerkinitiatieven al dan niet voor staan of kiezen, doet ook jongeren (en hun ouders) kiezen. Zo hield het Turks jeugdhuis de ouders dichtbij en werd er geen alcohol geschonken. Het jeugdwelzijnswerk was dan weer actief op de plekken waar kinderen en jongeren reeds rondhingen. De jeugdwerkers in de verschillende initiatieven deden ook verschillende dingen voor hun verschillende deelnemers. Terwijl jongeren in hun onderscheiden werkingen allemaal plezier konden maken en vriendschapsrelaties uitbouwen en verdiepen, waren er ook verschillen in de mogelijkheden die werden ontsloten. In de (veeleer etnisch-cultureel homogene) jeugdbewegingen en het jeugdhuis kregen jongvolwassenen met diverse beroepsmatige interesses de kans om veel te leren in de bestuursploeg. De jeugdwelzijnswerking probeerde bruggen te bouwen tussen de jongeren en de samenleving en organiseerde individuele begeleiding. Het jeugdhuis bood haar (vrouwelijke) deelnemers kansen om – met goedkeuring van hun ouders – van nieuwe ervaringen te proeven (zoals op reis gaan naar Turkije zonder de ouders). Tot slot communiceerde het jeugdwerk in Sint-Amandsberg ook naar beleidsmakers. Het jeugdwelzijnswerk nam een rol op als belangenbehartiger voor alle kinderen en jongeren met een maatschappelijke kwetsbare positie. Zij vertelden beleidsmakers over de infrastructurele en structurele drempels voor jeugdige ontplooiing in de buurt: gebrek aan (speel)ruimte, armoede, jeugdwerkloosheid...

Een ander gegeven is de principiële toegankelijkheid van het bestudeerde jeugdwerk. Hoewel de realiteit tot andere uitkomsten leidde, werd in alle jeugdwerkinitiatieven aangegeven dat – in principe – iedereen welkom is. Geen van de bestudeerde initia-

tieven was een perfecte weerspiegeling van de buurt, maar evenmin waren het gesloten 'vriendengroepen'. Nieuwe deelnemers worden immers niet uitgeselecteerd in het jeugdwerk, iedereen heeft de mogelijkheid om aan te sluiten (zoals gezegd, omgekeerd gebeurt het wel: deelnemers selecteren jeugdwerkinitiatieven). We zagen wel dat de communicatie naar een bepaalde groep soms gemakkelijker verliep dan naar een andere. Dit had dan te maken met sociale netwerken en een gemeenschappelijk ervaringskader. Gesprekken over drempels brachten ons onder meer op de rol van beeldvorming, bijvoorbeeld in relatie tot alcoholverbruik, betaalbaarheid... Ook is er nog de kwestie van het omzetten in de praktijk van die principiële toegankelijkheid. Ook wat er gebeurt 'eens binnen' is belangrijk. Een opmerkelijk thema, vooral in de verhalen van jeugdbewegingsleiders, was het 'buitenbeentje'. Jeugdbewegingsleiders doen naar eigen zeggen moeite om buitenbeentjes in de deelnemersgroep te betrekken. Timide kinderen krijgen kansen om hun sociale vaardigheden te ontwikkelen. Kinderen die worden gepest op school, worden soms wel aanvaard in de jeugdbeweging. Er zijn verhalen van leiders die zelf zijn open gebloeid in de werking.

De tweede vraag betreft de actuele bijdrage van de bestudeerde werkingen tot de realisatie van een draagvlak voor solidariteit. Ook hier zijn een aantal bevindingen aan te stippen. Zo waren er twee werkingen die er op het moment van de studie in slaagden om etnisch-cultureel diverse jeugdgroepen samen te brengen. In de jeugdwelzijnswerking was dat voor twee groepen – 'Turken' en 'Bulgaren' – niet evident geweest. In het kader van zijn pedagogische opleiding had een van de jeugdwerkers hiervoor een gericht project op poten gezet in de tienerwerking. Een groep van zeven jongeren werd gerekruteerd uit beide groepen en begeleid in het gezamenlijk organiseren van een outdoorweekend. Ondertussen werd er in de algemene werking ingezet op het verminderen van schelden en werden er activiteiten georganiseerd die ervoor moesten zorgen dat de tieners meer inzicht kregen in elkaars (en de eigen) cultuur en godsdienstbeleving (Acke, 2009). Ook het verhaal van de stadschiro met haar minder gegoede deelnemers en haar (enkele) migrantengezinnen is een verhaal over 'inspanningen' en 'noodzakelijke hulp van buitenaf'. Interessant is dat we in de werking ook (het begin van) een aantal alternatieve antwoorden zoals geformuleerd door het jeugdwerk ontdekken. In twee van de bestudeerde jeugdwerkinitiatieven was er op het moment van de studie sprake van activiteiten die een ander deelnemerspubliek aanspreken dan gewoonlijk. Het Turks jeugdhuis organiseerde af en toe grote evenementen en avonden waarop het voetbal werd uitgezonden. Op deze momenten waren ook vaak mensen van een andere etnisch-culturele afkomst aanwezig. De jeugdwelzijnswerking wisselde gestructureerde activiteiten af met instuifmomenten en uitstappen. Sommige kinderen waren wel aanwezig op die instuifmomenten of bij uitstappen, maar kwamen niet naar de gestructureerde activiteiten (of omgekeerd). In ieder geval: dit zorgde ervoor dat de werking alternerende ontmoetingsmogelijkhe-

den tot stand bracht, ook tussen begeleiding en kinderen. In elk van de bestudeerde werkingen was er ook het besef dat jeugdwerkbegeleiders een voorbeeld waren voor hun deelnemers. In het Turkse jeugdhuis werd door de bestuursleden benadrukt dat zij ook een voorbeeld probeerden te zijn op het gebied van attitudes ten aanzien van de Vlaamse samenleving, haar bewoners en haar instituties. Deze boodschap combineerden zij met een vraag naar respect voor de culturele tradities van de eigen gemeenschap. Hoewel de meeste jeugdwerkers in de studie de begeleiders van de andere jeugdwerkinitiatieven amper kenden, was er tot slot wel een ingeslapen plaatselijk overlegplatform. De ‘werkgroep jeugd’ had in het verleden verschillende professionelen en vrijwilligers die met jeugd werken bij elkaar gebracht. Zo kende de groepsleidster van de stadschiro het Turkse jeugdhuis doordat ze nog samen een evenement (‘Dag van de Jeugd’) hadden georganiseerd voor alle kinderen en jongeren uit de buurt.

INCLUSIEF ÉN DOELGROEPSPECIFIEK ÉN... [HOE KUNNEN WE ANTWOORDEN?]

Het toekomstperspectief (voor het jeugdwerk) is niet volledig inclusief en het is evenmin volledig doelgroepspecifiek. De hierboven opgesomde onderzoeksbevindingen tonen aan dat men heel wat verliest in een of-ofverhaal. Tegelijk verliest men heel wat wanneer men enkel inclusief werken en doelgroepspecifiek werken als opties ziet in de discussie over de (bescheiden) maatschappelijke rol van jeugdwerk. In het jeugdwerk zijn er heel wat antwoorden te vinden op de bekommernissen die hierboven als essentie uit de toegankelijkheidsdiscussie werden gelicht: hoe kunnen we bijdragen tot meer gelijke mogelijkheden en hoe kunnen we mee een draagvlak voor solidariteit helpen realiseren? Onze studie toont dat er geen ‘best practices’ zijn die moeten worden geïmplementeerd in andere jeugdwerkinitiatieven, maar dat men net een diversiteit aan betekenisvolle praktijken moet vrijwaren en versterken op diverse plekken in het jeugdwerkveld.

In eerste instantie pleit mijn jeugdwerkstudie voor het versterken en verder uitbouwen van doelgroepspecifiek werk. Diverse jongeren maken immers diverse keuzes in hun vrije tijd, dit is de realiteit. Ze zoeken ook naar sociale ruimtes waar ze zich op hun gemak voelen. De uitbouw van doelgroepspecifiek jeugdwerk is dan een manier om meer kinderen de kans te geven om te profiteren van leefwereldverbredende jeugdwerkmogelijkheden. Bovendien zijn professionele jeugdwerelzijnswerkingen soms beter in staat om ondersteuningsvragen van hun deelnemers te beantwoorden. Verder zit er gewoon ook heel veel rijkdom in die diversiteit: ‘groepsvorming’ in de jeugdbeweging, ‘competentieversterking’ in het jeugdhuis, ‘betaalbare uitstappen’ in het jeugdwerelzijnswerk, ‘omgaan met diversiteit’ in de stadschiro... Wanneer we buiten het jeugdwerk gaan kijken – naar sport en cultuur – wordt de rijkdom van een divers vrijetijdsaanbod nog duidelijker. Het lijkt tenslotte dat men via de erkenning en on-

dersteuning van doelgroepspecifiek (jeugd)werk sterkere bruggen kan slaan tussen bevolkingsgroepen dan door jongeren te doen kiezen tussen een 'sociale mix' of 'niks'.

En...

Toch is het niet aan ons om op basis van algemene kenmerken te gaan beslissen waar een bepaalde jongere hoort. Uit de hierboven geïntroduceerde studie bleek ook dat er meer diversiteit is in de jeugdgroep dan de sociaal-economische en etnisch-culturele diversiteit. Grote maatschappelijke determinanten worden doorkruist door andere socialisatie-invloeden die verschillen en gelijkenissen tussen jongeren tot stand brengen (bijvoorbeeld de affiliatie met de woonomgeving, gepest worden...). En binnen verschillende jeugdgroepen tref je ook verschillende persoonlijkheden aan. Ook deze andere kenmerken beïnvloeden vrijetijdskeuzes. Tegelijk worden de mogelijkheden van kinderen en jongeren in onze maatschappij door meer bepaald dan door sociaal-economische en etnisch-culturele posities. Als we het hebben over meer gelijke jeugdige mogelijkheden, eerder dan over de ondervertegenwoordiging van bepaalde grote groepen in ons jeugdwerk, dan moet er ook aandacht gaan naar Vlaamse middenklas-kinderen die toch ook een duwtje in de rug nodig hebben. Dit alles maakt dat we óók moeten blijven inzetten op toegankelijk jeugdwerk met jeugdbegeleiders die zich engageren voor de buitenbeentjes; niet met de voornaamste doelstelling om iedereen bijvoorbeeld in de eigen jeugdbeweging (of reguliere sportclub) te krijgen of te houden, maar wel om ervoor te zorgen dat diverse kinderen en jongeren tenminste kansen krijgen om zich thuis te kunnen voelen in een door hen gekozen initiatief. Tegelijk moet een 'inclusieve' vrijwillige jeugdwerking niet worden gezien als een behaald succes, maar is er blijvende aandacht nodig voor de externe ondersteuning die hier nodig is opdat de idee van interculturaliteit geen wrange smaak krijgt.

En...

Discussies over de maatschappelijke rol van jeugdwerk blijven nog te vaak hangen bij hoe we de jongeren moeten organiseren in het jeugdwerk: inclusief of doelgroepspecifiek. Onze studie suggereert dat beide benaderingen elkaar op het terrein aanvullen, maar dat er nog andere 'onbeproefde mogelijkheden' zijn. Jeugdwerk kan ook op andere manieren reageren op de vraag naar een bijdrage tot een solidaire samenleving. Zo kunnen bijvoorbeeld de hierboven beschreven ontmoetingsmogelijkheden buiten de dagelijkse werking om (instuif, open werking...) binnen het jeugdwerk worden versterkt. De studie bracht ook de voorbeeldrol of de 'culturele rol' van de jeugdwerkbegeleiding in beeld: 'Opvoeden houdt onder meer in dat kinderen in de cultuur worden ingeleid, het gaat om een kritische overlevering van de culturele traditie. Opvoeden veronderstelt dat er volwassenen zijn die levensvormen represente-

ren [waartoe jongeren zich kunnen verhouden]' (Van der Zande, 1990, p. 164). Wat de jeugdwerkbegeleider denkt en wat hij hiervan meegeeft aan deelnemers lijkt een belangrijk aandachtspunt in relatie tot de vraag naar een (toekomstige) solidaire generatie. Misschien biedt het bij elkaar brengen van jeugdwerkbegeleiders – opdat zij hun beeld over elkaar en elkaars werkingen kunnen bijstellen – in sommige situaties meer mogelijkheden dan het binnen een vrijetijdswerking bij elkaar proberen plaatsen in één werking van kinderen en jongeren die hier zelf niet voor kiezen. Dit is experimenteren buiten de dagelijkse werking om. Het hierboven beschreven intercultureel project van de jeugdwelzijnswerking is een ander voorbeeld. Ook dit zijn aandachtspunten binnen de discussie over de actuele en potentiële maatschappelijke rol van jeugdwerk.

En...

Jeugdwerk is actueel en potentieel een actor in jeugdbeleid. In de studie zien we dat het jeugdwelzijnswerk heel sterk die kaart trekt. Het probleem van ongelijke jeugdige mogelijkheden en de (veronderstelde?) afbrokkeling van solidariteit in onze samenleving is te groot om te willen insluiten in het jeugdwerk. Wie claimt dat een samenleving verandert doordat individuen veranderen en – meer nog – dat jeugdwerk hierbij de mirakeloplossing is, slaat de bal grondig mis. Wat er binnen het jeugdwerk kan, is beperkt. Jeugdwerkers kunnen vanuit hun kennis over jeugdgroepen en hun leefomstandigheden – en de betekenis die kinderen en jongeren hier zelf aan geven – wel mee het debat voeren over wat een 'goed' jeugdbeleid is. Waar zijn er kinderen en jongeren met weinig mogelijkheden? Welke begrenzingen worden (mede) veroorzaakt door de infrastructuur van hun woonomgeving, door een onrechtvaardige verdeling van maatschappelijke hulpbronnen, door discriminatie en/of doordat we geen aansluiting vinden met hun leefwereld? Welke rol kunnen vrijetijdsorganisaties, onderwijs, (speel)ruimtebeleid... hier opnemen? Daar waar jeugdwerkers tijd en energie steken in jeugdbeleid, moet dit worden erkend als een van de antwoorden op de vraag naar de maatschappelijke rol van jeugdwerk. Ook dit is 'jeugdwerk', werk voor jeugd dat iets kan betekenen in relatie tot het leven van jeugdwerkdeelnemers buiten het jeugdwerk én iets kan betekenen voor kinderen en jongeren die geen (vaste) jeugdwerkdeelnemers zijn (en dus niet worden gevat in participatiecijfers).

REFERENTIES

- Acke, J. (2009). *Etnische conflicten in het jeugdwelzijnswerk. Methodieken voor conflictbeheersing*. Agogisch afstudeerproject, CVO Vormingsleergang voor Sociaal en Pedagogisch Werk, Gent.
- Bracke, G. (2006). *Kinderen en jongeren met een handicap en hun vrijetijdsbesteding. Onderzoek jeugdwerk met kinderen en jongeren met een handicap: aanbod versus doelpubliek*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek.

- Debusscher, M. (2010). *Structuur en cultuur becijferd*. In G. Bombaerts, F. Coussée & W. Hillaert (Eds.), 'Curieuzeneuze-pastapot. Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk' (pp. 140-145). Gent: Academia Press.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: the capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pelleriaux, K. (2005). *Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven: Acco.
- Sen, A. (1992). *Inequality reexamined*. New York (N.Y.): Russell Sage Foundation.
- Strandbu, A., & Krange, O. (2003). *Youth and the environmental movement - symbolic inclusions and exclusions*. *Sociological Review*, 51(2), 177-198.
- Van de Walle, T. (2012). *Jeugdwerk en sociale uitsluiting. De toegankelijkheidsdiscussie voorbij*. Gent: Academia Press.
- Van der Zande, I. (1990). *De jongerenwerker als cultureel erflater: het praktisch en theoretisch leerrendement van een handelingsonderzoek*. Amersfoort: Acco.
- Vlaamse Regering. (2011). *Vlaams Jeugdbeleidsplan 2011-2014*. Brussel: Vlaamse Regering.

NOTEN

- 1 Met dank aan Griet Roets voor het kritisch nalezen van de tekst. Dank ook aan Maria Bouverne-De Bie, promotor van het onderzoek waarop de tekst gebaseerd is.
- 2 Het onderzoek handelde in zijn algemeenheid over jeugdgroepen met een maatschappelijk zwakke positie, maar de focus lag wel degelijk op allochtonen en kinderen en jongeren in armoede.

